

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЯВИЩА У ТВОРЕННІ ГІБРИДНИХ ВІДСУБСТАНТИВНИХ ЗАГАЛЬНОВІДНОСНИХ ПРИКМЕТНИКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2'373.611'367.623

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).95–101

Городенська К. Нові тенденції та явища у творенні гібридних відсубстантивних загальновідносних прикметників; кількість бібліографічних джерел – 11; мова українська.

Анотація. Актуальність запропонованої теми зумовлена потребою докладно вивчити та фахово оцінити досить широке творення загальновідносних прикметників від новітніх іменникових запозичень в українській мові.

Мета дослідження – з'ясувати нові тенденції та явища у сполучуваності питомих словотворчих суфіксів *-н-*, *-ов-*, *-ев-* та *-ськ-* з основами іменників, запозичених в останні кілька десятиріч, простежити особливості їхньої словотвірної морфотактики.

Використано метод спостереження й описовий метод. Нові тенденції та явища встановлено за допомогою порівняльного методу, що вможливив порівняти теперішні умови морфонологічної сполучуваності прикметникових словотворчих суфіксів з умовами їхньої морфонологічної сполучуваності в середині минулого сторіччя.

Констатовано новизну сучасних словотвірних явищ, суть якої полягає в тому, що: 1) запозичені іменники поєднуються з питомими прикметниковими суфіксами *-н-*, *-ов-*, *-ев-*, *-ськ-*, а не з гібридними суфіксами, як це було в попередні періоди формування суфіксальних прикметників; 2) ці суфікси приєднуються відповідно до норм словотвірної морфотактики та морфонології української мови.

Спостережено вищу продуктивність словотвірного типу із суфіксом *-ов-* на тлі словотвірного типу із суфіксом *-н-*, його послідовнішу сполучуваність з певними структурними та семантичними типами іншомовних іменникових основ, передусім абстрактних іменників термінового характеру на *-инг* / *-інг*.

Констатовано звуження семантичного спектра твірних іменникових основ у нинішньому гібридному відсубстантивному творенні прикметників із суфіксом *-ськ-*: у ньому домінують новітні запозичені назви осіб за професіями, видами занять переважно з комп'ютерної, інформаційної, економічної та інших професійних сфер.

Ключові слова: відсубстантивні загальновідносні прикметники, гібридне словотворення, словотворчі суфікси, словотвірний тип, морфонологічні зміни, запозичені іменники, нові тенденції.

Формулювання проблеми. Відсубстантивні прикметники зі значенням загальної відносності, уживані в сучасній українській літературній мові, – це, по-перше, прикметники, утворені безпосередньо в ній від питомих українських та іншомовних іменникових основ за допомогою різних суфіксів, але об'єднаних спільною функцією, суть якої полягає лише у прикметниковому суфіксальному оформленні частиномовної транспозиції іменник → прикметник та маркуванні відіменникових відносних прикметників словотвірним значенням 'такий, який стосується (до) того, що називає твірний іменник'. По-друге, це прикметники, що постали внаслідок використання суфікса *-н-* для словотвірного освоєння іншомовних іменникових основ на *-ія*, *-ика* / *-іка* та основ із латинськими суфіксами *-іс-*, *-ів-*, *-ал-*, *-ар-*, що спричинило, на думку А.П. Грищенка, появу в українській мові таких гібридних суфіксів, як *-ичн-* / *ічн*¹, *-ивн-*, *-альн-*, *-арн-* (*-яри-*) [Грищенко 1979, с. 149]. Похідні прикметники обох

підгруп в українському мовознавстві виокремлено у велику групу прикметників зі значенням загальної відносності, або загальновідносних прикметників [Грищенко 1979, с. 144–157]. Уведення поняття та значення загальної відносності А.П. Грищенко, зокрема, умотивував регулярним характером зв'язку між такими лінгвістичними поняттями, як іменниковість, з одного боку, і творення відіменникових прикметників, з другого, водночас зауважив, що це не усуває можливості «виділення вужчих за обсягом, але конкретніших за словотвірними значеннями підгруп відносних прикметників» [Грищенко 1979, с. 145]. Групу прикметників зі значенням загальної відносності він сформував із похідних прикметників, мотивованих іменниками з конкретно-предметними, просторовими, часовими й абстрактними значеннями та утворених за допомогою суфіксів *-н-* (а також сформованих на його основі модифікацій), *-ов-* / *-ев-*, *-ськ-* [Грищенко 1979, с. 145].

Крім цих двох історично сформованих джерел творення суфіксальних відносних прикметників з 90-х років ХХ ст. в українському словотворенні стали помітними нові явища, зумовлені насамперед невпинним, хоч нерідко безпідставним, не завжди вмотивованим запозиченням з різних мов світу лексичних одиниць, переважно іменників-термінів на означення нових понять, нових іншомовних словотворчих засобів, серед яких префікси, суфікси та компоненти, що стали частинами гібридних і не-

¹ За нашими спостереженнями, новітні тенденції до переважного використання національних зразків у прикметниковому словотворенні, а особливо в терміновому, спричинили синхронне, поки що вибіркоче перевнормування раніше запозичених прикметників латинського походження, суть якого полягає в заміні їхніх гібридних словотворчих суфіксів *-ичн-* / *ічн-*, *-ивн-*, *-альн-*, *-арн-* (*-яри-*), утворених на основі чужомовних прикметникових суфіксів *-іс-*, *-ів-*, *-ал-*, *-ар-*, суфіксом *-н-*, безпосередньо поєднаним з основами іменників, що мають кінцеве звукосполучення [ій] [Городенська 2020, с. 98].

гібридних іменників-юкстапозитів, утворених уже в українській мові у процесі освоєння запозичень.

Нарешті, в українській мовній практиці стали помітнішими ще й ті терміни, які зафіксовані у словниках української мови, але їх не використовували активно ні в спеціальному, ні в загальномовному вжитку, тому їх багато хто сприймає тепер як новітні запозичення, наприклад, *бустер*, *рецепсія*, *репарація* та ін., хоч насправді це не так. Від них раніше утворені прикметники *бустерний*, *рецепсійний*, *репараційний*.

Аналіз досліджень. Відзначені типи запозичених іменників уже сформували потужну іншомовну словотвірну базу для відносних прикметників. Дериватологи спостерегли деякі тенденції у творенні таких прикметників [Активні ресурси 2013; Карпіловська 2017; Кислюк 2012; Кислюк 2017; Городенська 2020], порівняли із творенням прикметників на початку ХХ ст. [Коць 2010], проте на тлі узвичаєних словотвірних зразків українського прикметникового творення новітню відсутність деривацію загальновідносних прикметників цілісно не проаналізовано.

Мета дослідження – з'ясувати нові тенденції та явища у сполучуваності питомих словотвірних суфіксів **-н-**, **-ов-**, **-ев-** та **-ськ-** з основами іменників, запозичених в останні кілька десятиріч у зв'язку з глобалізаційним впливом на лексику й словотвірну підсистему української літературної мови, простежити особливості словотвірної морфотактики в контексті традиційної (узвичаєної) морфологічної сполучуваності.

У статті використано **метод** спостереження й описовий. Нові тенденції та явища встановлено за допомогою порівняльного методу, що вможливив порівняти теперішні умови морфологічної сполучуваності прикметникових словотвірних суфіксів з умовами їхньої морфологічної сполучуваності в середині минулого сторіччя.

Виклад основного матеріалу. Однією з характерних особливостей творення прикметників в українській мові кінця ХХ – двох десятиріч ХХІ ст. є дедалі активніше поєднання запозичених іменників з питомими прикметниковими суфіксами **-н-**, **-ов-**, **-ев-**, **-ськ-**, причому відповідно до норм української словотвірної морфотактики та морфології. Ця особливість словотвірної сполучуваності спричинила істотне розширення складу гібридних відносних прикметників, тобто прикметників, утворених унаслідок об'єднання іншомовних іменникових основ і питомих словотвірних суфіксів. Змінюється продуктивність словотвірних типів із зазначеними суфіксами. Раніше у творенні відіменникових відносних прикметників від питомих і чужомовних основ в українській мові, за спостереженнями дослідників, був продуктивніший словотвірний тип із суфіксом **-н-** [Грищенко 1979, с. 147–148], що пояснювали широкою значеннєвою шкалою сполучуваності цього суфікса – від твірних іменникових основ з конкретними значеннями до твірних основ з абстрактними значеннями [Грищенко 1979, с. 145], та частково обмеженими морфологічними умовами його сполучуваності, оскільки він поєднується з багатьма кінцевими звуками твірних основ, не

змінюючи їхньої якості. У позиції перед суфіксом **-н-** лише приголосні [г], [к], [х], [ц'] чергуються із [ж], [ч], [ш], [ч] та випадає середній звук у групах приголосних [стн] → [сн], [здн] → [зн] і зникає подовження шиплячих та [л':], наявне у твірних іменникових основах [Грищенко 1979, с. 146]. Для суфікса **-н-** характерне також переважне поєднання з іменниками (передусім віддієслівними) на **-к-(а)²-иц-(я)** та основами іменників з нульовим суфіксом [Грищенко 1969, с. 155]. Лише в деяких похідних прикметниках суфікс **-н-** перетинається із суфіксом **-ов-**, що кваліфікували раніше як дериваційну синонімію [Грищенко 1979, с. 154], а тепер – як конкурування суфіксів [Кислюк 2017, с. 86]. Попри ці «сприятливі» семантичні, фонетичні та морфологічні умови сполучуваності з іменниковими основами суфікс **-н-** сьогодні обмеженіше використовують, порівняно із суфіксом **-ов-**, для утворення загальновідносних прикметників від новітніх запозичень, що спричинено фонетичними та морфологічними особливостями їхньої фінали. Як відомо, домінують новітніх термінних лексем становлять іменники на **-инг / -інг** чи просто з основами на **-г**. Поєднання їх із суфіксом **-н-** можливе лише за умови чергування [г] > [ж], яке спричинить відмінності у звуковій будові похідного прикметника і основи твірного іменника, що небажане з огляду на його іншомовний характер, непрозорість значення для багатьох мовців, оскільки це призведе до затемнення структурного (формального) зв'язку у словотвірній парі «іменник → прикметник».

Вища сумісність з основами іменників на **-инг / -інг** та **-г** властива суфіксові **-ов-**. Це яскраво засвідчила мовна практика початку ХХІ ст., адже він переважав «у прикметниках, утворених від новозапозичених англіцизмів на **-инг / -інг** (пор.: *демпінговий*, *кастинговий*, *рейтинговий*, *холдинговий*)» [Кислюк 2012, с. 56–57]. Сполучуваність саме із цим суфіксом, який починається голосним [о], дає змогу уникнути чергування приголосного звука [г] із [ж], що забезпечує чіткий структурний (формальний) зв'язок між суфіксальним прикметником і твірним іменником, адже він повністю, без будь-яких змін своєї фінали входить до його формальної структури. На цій особливості наголошували українські мовознавці і раніше: «Незаперечною умовою формування відносних прикметників на **-ов- / -ев-** є також цілком виразна тенденція до уникнення не властивого звуковій структурі слова збігу приголосних, що ілюструють, зокрема, похідні, утворені від основ іменників – іншомовних запозичень, наприклад: *ранговий*, *штанговий*, *лозунговий*, *мітинговий*, *тюбінговий* та ін.» [Грищенко 1979, с. 156]. Крім цього, вони відзначали також своєрідну компенсаторну роль суфікса **-ов- / -ев-**, про що свідчить приєднання його до односкладових основ, серед яких і основи на **-г**, на зразок *борг* – *борговий* [Грищенко 1979, с. 156].

² У новітніх працях українських мовознавців переглянуто нормативність поєднання суфікса **-н-** з іменниковими основами на **-к-(а)** та чергування звука [к] із [ч] і появу вставного звука [о] (пор.: *перев'язка* – *перев'язочний*, *виставка* – *виставочний*, *ямка* – *ямочний* та ін.) й визнано нормативним у цьому словотвірному акті суфікса **-ов-**, пор.: *перев'язковий*, *виставковий*, *ямковий* [Городенська 2019, с. 150].

В афіксальному творенні прикметників української мови словотвірним типам із суфіксами **-ов-** та **-н-** дослідники відводили центральне місце та надавали винятково важливої ролі [Грищенко 1979, с. 154; Щербатюк 1975, с. 143; Коць 2010, с. 247–248]. Проте в новітньому гібридному творенні суфіксальних прикметників дехто з них чомусь зовсім не виокремив прикметників-новотворів із суфіксом **-ов-**, подав лише нові прикметники із суфіксами **-н-** та **-ськ-** / **-івськ-** [Кислюк 2017, с. 82–89], але зауважив про можливе конкурування прикметників-новотворів, утворених за допомогою суфіксів **-н-** і **-ов-**, і неоднакову активність³ кожного суфікса в окремих парах новотворів. Наприклад, у таких парах, як *інтернетний – інтернетовий, спонсорний – спонсоровий*, активнішим є суфікс **-н-**, а в парі *дайджестовий – дайджестний* – суфікс **-ов-** [Кислюк 2017, с. 86]. За нашими спостереженнями, у суфікса **-ов-** чіткіша, послідовніша, ніж у суфікса **-н-**, сполучуваність із певними структурними та семантичними типами іншомовних іменникових основ, представлених, як уже було зазначено, основами абстрактних іменників терміного характеру на **-инг** / **-інг**. Саме ці об'єктивні чинники дають підстави відвести словотвірному типові із суфіксом **-ов-** загальновідносних прикметників перше місце, адже на його основі вже утворено і продовжує з'являтися багато прикметників зі словотвірним значенням 'який стосується (до) того, що названо твірним іменником', напр.: *банкінг – банкінговий, букінг – букінговий, булінг – булінговий, грейдинг – грейдинговий, дайвінг – дайвінговий, демпінг – демпінговий, допінг – допінговий, кастинг – кастинговий, кейпінг – кейпінговий, кейтеринг – кейтеринговий, клінінг – клінінговий, кліринг – кліринговий, консалтинг – консалтинговий, мобінг – мобінговий, мувінг – мувінговий, паркінг – паркінговий, пейджинг – пейджинговий, піринг – піринговий, рейтинг – рейтинговий, рекрутинг – рекрутинговий, свінг – свінговий, скринінг – скринінговий, тюнінг – тюнінговий, фармінг – фармінговий, шопінг – шопінговий* та ін. Напр.: *Антидемпінгове мито – особливий вид мита, що накладається на імпортовані товари, які реалізуються за демпінговими цінами...* (Вікіпедія); *Допінговий контроль являє собою взяття на дослідження біопроб спортсменів для виявлення наявності в їхньому організмі заборонених засобів чи встановлення використання ними заборонених методів підготовки до змагань* (С. Мальона); *Урок 35: Виконання рекламного, кастингового макіяжу* (О. Забабуріна); *Клінінгові та комунальні служби міста вичищатимуть кожну закуток Хреціатики...* (інтернет-газета «Україна молода», 2012); *В умовах відкритої онлайн-співпраці, а фактично участі глядача в певній частині телевізійного мовлення, ситуація змінилася – комунікація може відбуватися і в піринговому форматі, тобто «від багатьох до багатьох», усі учасники рівні між собою* (М. Соловйов); *...у Данії не так вже й складно знайти нову роботу: людям допомагають (причому без-*

³ Її визначено на основі матеріалів комп'ютерного фонду лексико-словотвірних інновацій в сучасній українській мові відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України.

коштовно) різні рекрутингові та соціальні організації... (інтернет-газета «Репортер», 2017); *...з літа цього року українці зможуть безкоштовно робити скринінгові тести для діагностики онкологічних захворювань на ранніх стадіях* (інтернет-газета «Україна молода», 2019).

Суфікс **-ов-** уможливив цілковите входження без будь-яких морфологічних змін до складу відсубстантивних прикметників загальної відносності твірних іменникових основ на **-ст**, що передбачає, як було вже відзначено, структурний принцип словотвірної похідності, пор.: *дайджест – дайджестовий*.

Так само, як і раніше, спостерігаємо компенсаторну роль прикметникового суфікса **-ов-**, про що свідчить його послідовне приєднання до нових запозичених односкладових іменникових основ⁴, пор.: *блог – блогівий, бренд – брендовий, сленг – сленговий, тренд – трендовий, чат – чатовий*, напр.: *Водночас 55% опитаних громадян зазначили, що активно використовують блогіві майданчики та веб-форуми для участі в політичних дискусіях, обговоренні соціальних проблем, мобілізації зусиль інших громадян щодо реалізації власних конкретних потреб чи проектів* (А. Євсюкова); *Меблі з ікеї, італійська сантехніка, вишуканий посуд і брендові подушки, що ніколи ні в кого не викличуть алергії* (А. Любка); *Легка промисловість працювала без упину, випускаючи брендову продукцію нового зразка* (Н. Смик); *Важливо зазначити, що в сучасному інтернет-спілкуванні спостерігається експансія «чатових ніків», багато з яких стають модними, трендовими, що робить їх важливим джерелом сучасного прізвиськового лексикону* (О. Ніколенко).

Нарешті, саме за допомогою цього суфікса в українському розмовному мовленні утворено кілька прикметників від запозичених неслівних компонентів чи абревіатур, пор.: *бліц – блищівий, віп – віповий, супер – суперовий, топ – топовий*, які, звичайно, не кодифіковані для літературного вжитку, але набули поширення в українських засобах масової комунікації та художньому вжитку, пор.: *Уся ця тривожна картина дисонує з суперовими готелями, рекреаційними зонами* (інтернет-газета «Високий замок», 2012); *Наш топовий борець греко-римського стилю зумів зробити те, що йому не вдалося реалізувати на минулих Європейських іграх у Баку — спортсмен переміг у фіналі і здобув нагороду найвищого татунку* (інтернет-газета «Україна молода», 2019).

У працях із прикметникового словотвору суфікс **-ов-** подавали переважно разом із його позиційним варіантом – суфіксом **-ев-**, тобто як **-ов-** / **-ев-**, називали їх формантом, суфіксом [Грищенко 1979, с. 154–156], але водночас використання суфікса **-ев-** обмежували іменниковими основами на

⁴ Цю тенденцію в засобах масової комунікації раніше спостерегли й інші дослідники, але зауважили, що із сімох відносних прикметників на **-ов(ий)** з наголосом на корені (*артовий, брендовий, грантовий, джиповий, драйвовий, кліповий, сленговий, трендовий*) у «Великому зведеному орфографічному словникові сучасної української мови» зафіксовано лише чотири: *блзовий* (ВЗОССУЛ:53), *люксовий* (ВЗОССУЛ:331), *сленговий* (ВЗОССУЛ:648), *хітовий* (ВЗОССУЛ:756) [Карпіловська та ін. 2017]

-ень, -ець, -ць, причому в позиції перед цим прикметниковим суфіксом виокремили таку морфонологічну зміну, як чергування **[-ен']** із **[-н]**-, а **[-ец']** із **[-ц]**-, пор.: *липень* – *липневий*, *чебрець* – *чебрецевий* і под. За чинним «Українським правописом» суфікс **-ев-** потрібно вживати «у прикметниках, що мають перед цим суфіксом букву на позначення м'якого або шиплячого приголосного і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, сітце́вий*» [Український правопис, 2019, с. 43]. Проте практика утворення гібридних прикметників і в попередній, і в нинішній періоди засвідчує поєднання іншомовних основ іменників на шиплячий **-ж** із суфіксом **-н-**, а не **-ев-**, пор.: *вітраж* – *вітражний*, *дренаж* – *дренажний*, *демонтаж* – *демонтажний*, *купаж* – *купажний*, *макіяж* – *макіяжний*, *муляж* – *муляжний*, *стелаж* – *стелажний* та ін., що дає підстави констатувати непослідовність поєднання іменникових основ на цей шиплячий із суфіксом **-ев-**. Зовсім небагато тих іншомовних іменникових основ, що мають кінцеві шиплячі **-ш** та **-ч**, до яких, справді, свого часу приєднався прикметниковий суфікс **-ев-**: *ревани* – *реваншевий*, *стрейч* – *стрейчевий*. В активному українському вжитку з'явилися запозичені з англійської мови іменники на **-дж**, пор.: *імідж*, *меседж*, *картридж*, *котедж* та ін., але попри спільний кінцевий шиплячий звук від них утворено гібридні прикметники за допомогою різних питомих суфіксів. Перші три (*імідж*, *меседж*, *картридж*) приєднали суфікс **-ев-**, унаслідок чого маємо відносні прикметники *іміджевий*, *меседжевий*, *картриджевий*, що відповідає зазначеній вище словотвірній нормі, напр.: *Поглиблює проблемність ситуації відсутність державної інформаційної та іміджевої стратегії на міжнародній арені...* (Н. Качинська); *Ідеологію в лобістських партіях* замінив так званий *«меседжевий субстрат»*... (інтернет-газета «Фіртка», 2011). Із цим суфіксом логічно було б поєднати і запозичений іменник *котедж*, оскільки в нього така сама фіналь основни. Але замість прикметника *котеджевий* в засобах масової комунікації та індивідуальних мовних практиках широко вживаним став прикметник *котеджний* у таких словосполученнях, як *котеджне містечко*, *котеджне селище*, *котеджна забудова* та ін., незважаючи на те, що суфікс **-н-** разом із кінцевим **-дж** твірної іменникової основи спричинив немілозвучний, важкий для вимови збіг приголосних звуків **[-джн]**-, напр.: *«Хутір ясний» буде і продає будинки в одноіменному елітному котеджному містечку в селі Ходосівка під Києвом* (інтернет-газета «Україна молода», 2014); *Одні порівнювали цю ситуацію з колись зниклими документами на Кончу-Засту, яка зараз перетворилась на елітне котеджне містечко* (газета «День», 2016). Мілозвучнішим, на нашу думку, є прикметник *котеджовий* (напр.: *котеджове містечко*, *котеджове селище*), оскільки в ньому суфікс **-ов-** усуває важку вимову приголосних звуків, характерну для прикметника *котеджний* [Городенська 2019, с. 80]. Його вживання зафіксоване також у засобах масової комунікації, напр.: *Тут планують розташувати три гольф-майданчики, будівництво одного з яких*

уже розпочалося, реконструювати парк відпочинку «Наталка», звести котеджовий комплекс і набережну (<http://kakadela.kiev.ua/17254/art/749.html>); *Учора міська рада дозволила будувати котеджовий будинок на Довбуша* (<http://zik.ua/ua/chat/38>). На заваді використання цього прикметника лише те, що в ньому наголос падає на основу (*котеджовий*), а не на закінчення, що властиво прикметникам на **-овий**, утвореним від основ іменників на шиплячий, пор. *біржовий*, *грошовий*, *ключовий* та ін.

Оскільки серед новітніх запозичень іменників на кінцевий шиплячий звук та наголошеною основою зовсім небагато, то й про продуктивність суфікса **-ев-** у гібридному творенні загальновідносних прикметників немає підстав говорити.

В українській мові першого двадцятиріччя ХХІ ст. друге місце за продуктивністю належить прикметниковому словотвірному типові із суфіксом **-н-**, за допомогою якого від іменникових основ іншомовного, передусім англійського, походження на приголосний утворено новітні, переважно не зафіксовані у словниках прикметники, що виражають також словотвірне значення 'який стосується (до) того, що названо твірним іменником', напр.: *аваль* – *авальний*, *банер* – *банерний*, *блокбастер* – *блокбастерний*, *бонус* – *бонусний*, *бустер* – *бустерний*, *госпіс* – *госпісний*, *інтернет* – *інтернетний консенсус* – *консенсусний*, *корупція* – *корупційний*, *люстрація* – *люстраційний*, *модем* – *модемний*, *офіс* – *офісний*, *офшор* – *офшорний*, *пакет* – *пакетний*, *піар* – *піарний*, *формат* – *форматний*, *фітнес* – *фітнесний*, *ф'ючерс* – *ф'ючерсний* та ін. Напр.: *Предмет дослідження – функціонування прецедентних феноменів у текстах банерної реклами* (Т. Крутько); *Це була епічна блокбастерна історія – час Шевченка, наш час, доля світу – на кону... Окара зробив тритмент за класичним форматом історичного* (інтернет-газета «Високий Замок», 2012); *3 нагоди міжнародного дня госпісної та паліативної опіки президент УГКЦ Патріарх Любомир Гузар звернувся до вірних УГКЦ і всіх людей, яким це лежить на серці* (інтернет-газета «Високий Замок», 2007); *Щоб зберегти владу й авторитет, демократичні лідери мають підкорятися прямолінійній логіці консенсусної політики* (А. Башук); *Єдина люстраційна ініціатива, що була реалізована, хай і з чималими нюансами, стосувалася судів – решта заблокована* (Б. Буткевич); *Формування чіткої правової позиції України з приводу фінансово-правового регулювання офшорних механізмів повинно позитивно позначитися не тільки на припливі іноземних інвестицій, а й на бюджетних надходженнях* (Р. Лещенко); *– Європа...надала нам право провести чемпіонат континенту з баскетболу 2017 року. Саме таке солмонове пакетне рішення ухвалила 13 червня Рада ФІБА-Європа в Мюнхені за підсумками візиту в Україну своїх керівників...* (інтернет-газета «Україна молода», 2014); *Нагадаємо, 6 грудня 2018 року Нацрада вирішила оголосити чотири форматні конкурси на чотири вільні ФМ-частоти в Києві...* (газета «День», 2019).

Проте очевидним є те, що в суфікса **-н-**, на відміну від суфікса **-ов-**, інше звукове оформлення твірних іменникових основ, з якими він поєдну-

ється. Воно представлене будь-яким кінцевим приголосним основи, крім [г], [к], [х], що зумовлено потребою уникнути їх чергування із [ж], [ч], [ш], оскільки воно затемнить структурний зв'язок суфіксального прикметника з твірною іменниковою основою іншомовного походження, що особливо важливо, якщо вона має спеціальний характер.

Іншомовні невідмінювані основи *медіа*, *масмедіа* для поєднання з прикметниковим суфіксом **-н-** зазнали відсікання кінцевого голосного звука [а] та введення сполучного приголосного (інтерфікса) [й], *медіа* → *медійний*, *масмедіа* → *масмедійний*, напр.: *Партія довела, що виграти кампанію можна, не маючи величезних фінансових та медійних ресурсів* (О. Токарюк); *Особливістю сучасних масмедійних текстів є, за нашими спостереженнями, багаторівневість, широкі діалогічні зв'язки з іншими текстами медійної сфери, чому сприяє й онімний перифраз* (М. Булах).

Третє місце за словотвірною продуктивністю, зважаючи на кількість та послідовність утворення нових відсубстантивних гібридних дериватів, належить словотвірному типу загальновідносних прикметників із суфіксом **-ськ-**, який відрізняється від двох попередніх словотвірних типів семантичною одноплановістю твірних іменників, оскільки цей суфікс в українській мові, за спостереженнями дослідників, поєднуваний насамперед з основами іменників-топонімів, унаслідок чого постають відтопонімні прикметники, для яких він – єдино можливий словотвірний формат [Грищенко 1979, с. 157; Кислюк 2017, с. 87], та з основами іменників *nomina personalia* – назв осіб за професією, видом заняття, для яких він не єдиний, але важливий засіб здійснення міжкатегорійної транспозиції іменник → відносний прикметник [Грищенко 1979, с. 157; Кислюк 2017, с. 86–87]. Нарешті, у ролі твірних основ для таких відносних прикметників використовували основи іменників – назви державних, громадських і політичних організацій, угруповань та установ, назви деяких мов, загальні назви з локально-просторовим значенням, назви окремих абстрактних понять тощо [Грищенко 1979, с. 157]. Л.П. Кислюк відзначила також нове явище у творенні прикметникових новотворів на **-ськ-** / **-івськ-**(ий), суть якого полягає в активному використанні як твірних основ абrevіатур, переважно власних назв, розмежувала складноскорочені слова, що є назвами установ, та ініціальні (звукові й буквені) абrevіатури – назви партій, організацій [Кислюк 2016, с. 87].

У нинішньому гібридному відсубстантивному творенні прикметників із суфіксом **-ськ-** семантичний спектр твірних іменникових основ дещо вужчий, у ньому домінують новітні запозичені назви осіб за професіями, видами занять, поширені переважно як спеціальні назви в комп'ютерній, інформаційній, економічній та інших професійних сферах. Поєднання з ними вможливило також морфологічний чинник, а саме те, що твірні іменникові основи закінчуються переважно фонемою /р/, з якою може сполучатися цей суфікс без будь-яких морфологічних змін (пор.: *аутсайдер* – *аутсайдерський*, *байкер* – *байкерський*, *бєбіситер* – *бєбіситерський*, *волонтер* – *волонтерський*, *гакер* – *гакерський*, *девелопер* – *девелоперський*, *дилер* – *дилерський*, *іміджмейкер* – *іміджмейкерський*, *коучер* – *коучерський*, *нюсмейкер* – *нюсмейкерський*, *продюсер* – *продюсерський*, *провайдер* – *провайдерський*, *рейдер* – *рейдерський*, *репер* – *реперський*, *ритейлер* – *ритейлерський*, *рієлтор* – *рієлторський*, *ремітер* – *ремітерський*, *свінгер* – *свінгерський*, *тинейджер* – *тинейджерський*, *фрилансер* – *фрилансерський*, *фрозер* – *фрозерський*, *фрондер* – *фрондерський*, *юзер* – *юзерський* та ін.), а також фонемами /ст/, остання з яких не випадає (лобіст – лобістський), та /й/ (диджей – диджейський). Напр.: ...надалі львівський колектив перетворився з міцного середняка на представника *аутсайдерської* групи (інтернет-газета «Україна молода», 2019); ...вклав гроші в нерухомість, і всього за кілька років ахнув: якщо потенційних клієнтів своїх північноамериканських *девелоперських* проектів він переконував стати інвесторами під 10 відсотків річних, то їхні очі божєвільно округлювалися: як багато (М. Гримич); Саме тому я і вважаю, що вона зі своїми моральними імперативами потрібна сучасності значно більше, аніж ця «іміджмейкерська» сучасність потрібна їй (газета «День», 2010); ...міська санстанція і *провайдерські* фірми перешикоджають виходу АТН в ефір (інтернет-газета «Україна молода», 2011); ...ринки нерухомості в околицях Києва сегментовані – *рієлтерські* агентства, що працюють у тісній зв'язці з девелоперами й заробляють 2,5–5% комісії від ціни квартири під час продажу (І. Перевозченко); Вік підлітковий, *тинейджерський* вважається переломним, кризовим і одним із найскладніших... (газета «День», 2011); Заборона імперативного мандата захищає законодавця від *лобістських* впливів (Р. Павленко); За *диджейські* послуги компанія дорого заплатила.

Як відомо, у позиції перед суфіксом **-ськ-** дев'ять приголосних зазнає змін, що зафіксовані й на письмі, а саме: **к** (м'який), **ц**, **ч** + **-ськ-** → **-цьк-**; **г**, **ж**, **з** + **-ськ-** → **-зьк-**; **х**, **ш**, **с** + **-ськ-** → **-ськ-** [Український правопис 2019, с. 23]. Такі зміни не сприяють прозорості структурного зв'язку між іменниковою основою іншомовного походження та утвореним від неї відносним прикметником, тому із цими приголосними поєднуються інші прикметникові суфікси або ж у словотвірних актах використовують нарощений зліва суфікс **-івськ-**. Нарощення зумовлене морфологічною причиною – уникнути збігу приголосних на словотвірному стикові – на межі твірної іменникової основи, представленої певним типом здебільшого лексикалізованої абrevіатури (складової, ініціальної, мішаної), і суфікса **-ськ-**, пор.: *гуґл* – *гуґлівський*, *інет* – *інетівський*, *інтернет* – *інтернетівський*, *піар* – *піарівський*, *Євросоюз* – *євросоюзівський*). Напр.: *Левову частку поправок до гуґлівських серверів вносять картографи-аматори* (інтернет-газета «Україна молода», 2015); *Бачила колись дурний інетівський тест на альтруїзм* (Дара Корній); *Новостворена мова є специфічним типом інтернетівської мови, для якої характерне принципово неправильне вживання слів, спотворення граматичних та стилістичних норм літературної мови, уживання ненормативної лексики та мовних штампів, зро-*

зумілих лише тим, хто їх створює (О. Кравченко); ...люди легко ведуться на суто рекламні, **піарівські** трюки (газета «День», 2002); Це, однак, на наші **євросоюзівські** перспективи ніяк не впливає (інтернет-газета «Високий Замок», 2006).

Від деяких запозичених іменників та лексикалізованих аббревіатур у сучасній українській мовній практиці утворено рівнозначні й функційно рівноправні загальновідносні прикметники з двома суфіксами – **-н-** і **-ськ-** / **-івськ-** (*диджей – диджейний і диджейський; піар – піарний і піарівський; ф'ючерс – ф'ючерський і ф'ючерський*), **-н-** і **-ов-** (*дайджест – дайджестний і дайджестовий; дефолт – дефолтний і дефолтовий*) або навіть з усіма трьома – **-н-**, **-ов-** і **-ськ-** / **-івськ-** (*інтернет – інтернетний, інтернетовий, інтернетівський*) [Активні ресурси 2013, с. 147], напр.: *Можливо, це був просто гарний піарний хід* (інтернет-газета «Україна молода», 2018); *Скажете, мовляв, просто піарівський хід* («Український тиждень», 2011); *...установу, яка візьме на себе зобов'язання купувати проблемну заборгованість банків, крім тієї, яка є вочевидь дефолтною* (Н. Версаль); *Тимчасом прем'єр..., ледве віддихавшись від енергетичного марафону, вступила в інший — дефолтовий* (газета «День», 2009); *Ця книга – база в чому результат моїх інтернетних публікацій у пошуках істини серед океанів брехні* (газета «Свобода», 2019); *Замість початкового означального іменникового компонента інтернет-К. Городенська пропонує вживати спільнокореневі з ним прикметники інтернетний, інтернетовий, інтернетівський, застерігаючи, що «в мовній практиці це не спостерігаємо чіткості, послідовності у сполучуваності названих спільнокореневих прикметників з іменниками»* (С. Омельчук).

Така словотвірна дублетність властива насамперед загальновідносним прикметникам, що корелюють з іменниками, які є результатом лексикалізації освоєних на українському ґрунті аббревіатур англійського походження на зразок *піар, диджей*, про що йшлося вище.

Література

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики. Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева & Ю.В. Романюк. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
2. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: ТОВ «КММ», 2019. 208 с.
3. Городенська К.Г. Морфолого-словотвірне перевнормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. На честь д. філол. наук, проф. В.М. Мокієнка, Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження). Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. Вип. 1 (43). С. 92–99.
4. Грищенко А.П. Словотворча будова відносних прикметників. *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка. 1979. С. 142–170.
5. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф., Критська В.І., Пуздирева Т.К. & Романюк Ю.В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.
6. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 52–66.
7. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
8. Коць Т.А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.
9. Кунець І.І. Прикметники з суфіксом **-н-ий** у давньоруській і в українській мовах. *Питання слов'янського мовознавства*. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1963. Кн. 7–8.

Висновки. Отже, для творення загальновідносних прикметників на іншомовній іменниковій основі характерні такі нові тенденції та явища: 1) поєднання запозичених іменників із питомими прикметниковими суфіксами **-н-**, **-ов-**, **-ев-**, **-ськ-**, а не з гібридними суфіксами, утвореними на основі **-н-**, як це було в попередні періоди формування суфіксальних прикметників в українській мові; 2) із двох продуктивних словотвірних типів із суфіксами **-н-** і **-ов-** продуктивнішим став тип із суфіксом **-ов-**, тому що в нього чіткіша, послідовніша, ніж у суфікса **-н-**, сполучуваність зі структурними та семантичними типами іншомовних іменникових основ, передусім з основами абстрактних іменників термінового характеру на **-инг** / **-інг**, і тому, що він уможливорює цілковите входження без будь-яких морфологічних змін до складу відсутності загальновідносних прикметників твірних іменникових основ на приголосний, зокрема й на **-ст**; 3) третє місце за словотвірною продуктивністю посідає словотвірний тип загальновідносних прикметників із суфіксом **-ськ-**, який відрізняється від двох попередніх словотвірних типів помітною семантичною одноплановістю твірних іменників, проте в нинішній гібридній відсутності деривації прикметників він звузив семантичні межі твірних іменникових основ до назв осіб за професіями, видами занять, уживаних переважно як спеціальні назви; 4) суфікс **-ев-** утрачає послідовну сполучуваність з іменниковими основами на кінцевий шиплячий **-ж** і зберігає її переважно з основами запозичених іменників на **-дж**; 5) попри сформовані тенденції сполучуваності словотвірних прикметникових суфіксів з відповідними семантичними, фонетичними та морфологічними типами твірних іменникових основ серед відсутності загальновідносних прикметників є спільнокореневі різносудісні деривати, зокрема із суфіксами **-н-** і **-ов-**, **-н-** і **-ськ-** / **-івськ-** та **-н-**, **-ов-** і **-ськ-** / **-івськ-**, що свідчить про незавершеність їх словотвірного освоєння в українській мові.

10. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
 11. Щербатюк Г.Х. Однокореневі прикметники на **-ний, -овий**. *Морфологічна будова сучасної української мови*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 141–157.

References

1. Aktyvni resursy suchasnoi ukrainskoi nominatsii: Ideografichniy slovnyk novoi leksyky (2013) [Active resources of modern Ukrainian nomination: Ideographic dictionary of new vocabulary]. Karpilovska Ye.A., Kysliuk L.P., Klymenko N.F., Krytska V.I., Puzdyrieva T.K. & Romaniuk Yu.V. Kyiv: TOV «KMM». 416 s. [in Ukrainian].
2. Horodenska K. (2019). Ukrainske slovo u vymirakh sohodennia [The Ukrainian word in today's dimensions]. Kyiv: TOV «KMM». 208 s. [in Ukrainian].
3. Horodenska K. (2020) Morfoloho-slovotvirne perevnormuvannia zapozychenykh prykmetnykiv v ustalenykh slovospoluchenniakh [Morphological and word-forming renormalization of borrowed adjectives in established word combinations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Filolohiia*. Na chest d. filol. nauk, prof. V.M. Mokiiienka, Pochesnoho Holovy Komisii zi slovianskoi frazeolohii pry Mizhnarodnomu komiteti slavistiv (do 80-richchia vid dnia narodzhennia). Uzhhorod: PP Danylo S.I. Vyp. 1 (43). S. 92–99 [in Ukrainian].
4. Hryshchenko A.P. (1979) Slovtvorcha budova vidnosnykh prykmetnykiv [Word-forming structure of relative adjectives]. *Slovtvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Naukova dumka. S. 142–170 [in Ukrainian].
5. Karpilovska Ye.A., Kysliuk L.P., Klymenko N.F. Krytska V.I. Puzdyrieva T.K. & Romaniuk Yu.V. (2017) Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukrainskoi movy [The influence of social changes on the development of the Ukrainian language]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 444 s. [in Ukrainian].
6. Kysliuk L.P. (2012) Suchasna slovotvirna norma ukrainskoi movy: movna praktyka ta kodyfikatsiia [Modern word-formative norms of the Ukrainian language: language practice and codification]. *Ukrainska mova*. 1. S. 52–66 [in Ukrainian].
7. Kysliuk L.P. (2017) Suchasna ukrainska slovotvirna nominatsiia: resursy ta tendentsii rozvytku [Modern Ukrainian word-formation: resources and development trends]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. 424 s. [in Ukrainian].
8. Kots T.A. (2010) Literaturna norma u funktsionalno-styloviy i strukturnii paradyhmi [Literary norm in the functional-stylistic and structural paradigm]. Kyiv: Lohos. 303 s. [in Ukrainian].
9. Kunets I.I. (1963) Prykmetnyky z sufiksom **-n-nyj** u davnoruskii i v ukrainskii movakh [Adjectives with the suffix **-n-nyj** in Old Rus and Ukrainian languages]. *Pytannia slovianskoho movoznavstva*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho un-tu. Kn. 7–8 [in Ukrainian].
10. Shcherbatiuk H.KH. (1975) Odnokorenevi prykmetnyky na **-nyj, -ovyj**. [Monosyllabic adjectives in **-nyj, -ovyj**]. *Morfolohichna budova suchasnoi ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka. S. 141–157 [in Ukrainian].
11. Ukrainskyi pravopys (2019) [Ukrainian orthography]. Kyiv: Naukova dumka. 392 s. [in Ukrainian].

NEW TRENDS AND PHENOMENA IN HYBRID DE-SUBSTANTIVE RELATIVE ADJECTIVES

Abstract. The relevance of the proposed topic is due to the need to study in detail and professionally evaluate rather wide formation of general adjectives from the latest noun borrowings in the Ukrainian language.

The purpose of the study is to find out new trends and phenomena in the conjugation of specific word-forming suffixes *-n-*, *-ov-*, *-ev-* and *-sk-* with noun bases borrowed in the last few decades, to trace the peculiarities of their word-forming morphotactics.

The method of observation and the descriptive method were used. New phenomena were established using the comparative method, which made it possible to compare the current conditions of morphological conjugation of adjectival word-forming suffixes with the conditions of their morphological conjugation in the middle of the last century.

The novelty of modern word-formation phenomena was noted, the essence of which is that: 1) borrowed nouns-terms are combined with specific adjectival suffixes *-n-*, *-ov-*, *-ev-*, *-sk-*, and not with hybrid suffixes, as it was in previous periods of formation of suffixed adjectives; 2) these suffixes are added in accordance with the norms of word-forming morphotactics and morphonology of the Ukrainian language.

A higher productivity of the word-formative type with the suffix *-ov-* was observed against the background of the word-formative type with the suffix *-n-*, more consistent compatibility with structural and semantic types of foreign noun bases, primarily abstract nouns of a term character in *-ynh / -inh*.

The narrowing of the semantic spectrum of creative noun bases in the current hybrid de-substantive creation of adjectives with the suffix *-sk-* is noted: it is dominated by the latest borrowed names of persons by professions, types of occupations, mainly from the computer, information, economic and other professional spheres.

Keywords: de-substantive relative adjectives, hybrid word formation, word-forming suffixes, word-forming type, morphological changes, borrowed nouns, new trends.

© Городенська К., 2023 р.

Катерина Городенська – доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України, Київ, Україна; k.horodenska70@meta.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2638-9037>

Kateryna Horodenska – Doctor of Philology, Professor, Head of the Grammar and Scientific Terminology Department, Institute of the Ukrainian Language, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; k.horodenska70@meta.ua; <https://orcid.org/0000-0003-2638-9037>